

**“NOONAN SINDROMLI BOLALARDA O'QUV
QIYINCHILIKLARINI ERTA ANIQLASH VA INDIVIDUAL TA'LIM
DASTURINI ISHLAB CHIQISH.”**

Mirsultonova Nozimaxon Jahongir qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Special Pedagogy fakulteti talabasi

Mirsultonovanozima24@gmail.com

+998 95 206 04 24

Annotatsiya

Ushbu maqolada Noonan sindromli bolalarda o'quv qiyinchiliklarini erta aniqlash, ularning kognitiv, nutqiy, motor va kommunikativ rivojlanish xususiyatlarini pedagogik jihatdan baholash hamda individual ta'lim dasturini ishlab chiqish masalalari yoritiladi. Noonan sindromi bilan bog'liq rivojlanish xususiyatlari barcha bolalarda bir xil namoyon bo'lmisligi sababli ta'lim jarayonini faqat tibbiy tashxisga asoslangan holda tashkil etish yetarli emas. Bolaning individual imkoniyatlari, o'rganish sur'ati, diqqat va xotira ko'rsatkichlari, nutqiy rivojlanishi, mayda motorikasi hamda ijtimoiy moslashuvi kompleks ravishda o'rganilishi lozim. Maqolada erta pedagogik kuzatuv, psixologik-pedagogik baholash, o'quv qiyinchiliklarini aniqlash mezonlari, individual ta'lim dasturining tarkibiy qismlari va mutaxassislar hamkorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, maxsus pedagog, logoped, psixolog, o'qituvchi va ota-onalar hamkorligida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan amaliy tavsiyalar taklif etiladi.

Kalit soʻzlar: Noonan sindromi, maxsus pedagogika, oʻquv qiyinchiliklari, erta aniqlash, individual taʼlim dasturi, kognitiv rivojlanish, nutqiy rivojlanish, diqqat, xotira, mayda motorika, inklyuziv taʼlim, psixologik-pedagogik baholash.

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы раннего выявления учебных трудностей у детей с синдромом Нунан, педагогической оценки особенностей их когнитивного, речевого, моторного и коммуникативного развития, а также разработки индивидуальной образовательной программы. Поскольку особенности развития, связанные с синдромом Нунан, проявляются у разных детей неодинаково, организация образовательного процесса исключительно на основе медицинского диагноза является недостаточной. Необходимо комплексно изучать индивидуальные возможности ребёнка, темп усвоения учебного материала, показатели внимания и памяти, речевое развитие, мелкую моторику и социальную адаптацию. В статье анализируются методы раннего педагогического наблюдения, психолого-педагогической оценки, критерии выявления учебных трудностей, структурные компоненты индивидуальной образовательной программы и особенности взаимодействия специалистов. Кроме того, предлагаются практические рекомендации, которые могут быть реализованы в процессе сотрудничества специального педагога, логопеда, психолога, учителя и родителей.

Ключевые слова: синдром Нунан, специальная педагогика, учебные трудности, раннее выявление, индивидуальная образовательная программа, когнитивное развитие, речевое развитие, внимание, память,

мелкая моторика, инклюзивное образование, психолого-педагогическая оценка.

Abstract

This article examines the early identification of learning difficulties in children with Noonan syndrome and the development of individualized educational programs based on their developmental profiles and educational needs. It discusses cognitive, language, motor, attentional, and communication-related factors that may influence academic performance. The article emphasizes the importance of multidisciplinary assessment, systematic educational observation, individualized learning objectives, appropriate instructional adaptations, and collaboration among teachers, special educators, speech-language therapists, psychologists, and families. It also presents practical recommendations for monitoring progress and adjusting educational support according to each child's strengths and needs.

Keywords: Noonan syndrome, learning difficulties, early identification, individualized education program, special education, cognitive development, language development, inclusive education, educational assessment.

Kirish

Zamonaviy maxsus pedagogikaning muhim vazifalaridan biri rivojlanishida turli xususiyatlar mavjud bo'lgan bolalarning ta'lim olish imkoniyatlarini aniqlash, ularning individual ehtiyojlariga mos pedagogik sharoit yaratish va ta'limdagi qiyinchiliklarning oldini olishdan iborat. Ayniqsa, genetik sindromlar bilan yashayotgan bolalarning rivojlanish xususiyatlarini chuqur o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki ayrim genetik sindromlar nafaqat bolaning jismoniy holatiga, balki nutqiy

rivojlanishi, bilish jarayonlari, harakat koordinatsiyasi, ijtimoiy munosabatlari va akademik o'zlashtirishiga ham ta'sir qilishi mumkin.

Noonan sindromi genetik kelib chiqishga ega bo'lgan rivojlanish sindromi bo'lib, uning klinik ko'rinishlari va rivojlanishga ta'siri boladan bolaga farqlanadi. Ayrim bolalarda intellektual rivojlanish yosh me'yorlariga mos bo'lishi mumkin, boshqalarida esa nutqning kechikishi, o'qish va yozishdagi qiyinchiliklar, diqqatni boshqarish, axborotni qayta ishlash yoki harakatlarni muvofiqlashtirish bilan bog'liq muammolar kuzatiladi. Noonan sindromi haqidagi klinik manbalarda o'quv qiyinchiliklari va nutqiy rivojlanish bilan bog'liq muammolar ushbu sindromda uchrashi mumkinligi qayd etilgan. Biroq bu xususiyatlar barcha bolalarda bir xil namoyon bo'lmaydi.

Shu sababli Noonan sindromli bolalarni ta'limga jalb etishda ularning tashxisidan ko'ra, amaldagi rivojlanish darajasi, o'quv faoliyatidagi ehtiyojlari va individual imkoniyatlariga ko'proq e'tibor qaratish zarur. Mavzuning dolzarbligi shundaki, o'quv qiyinchiliklarini o'z vaqtida aniqlash bolaning ta'limdagi muvaffaqiyatsizliklarini kamaytirish, o'ziga bo'lgan ishonchini qo'llab-quvvatlash va zarur pedagogik yordamni erta tashkil etish imkonini beradi.

1. Noonan sindromining pedagogik-psixologik xususiyatlari

Noonan sindromi bir nechta genlardagi patogen o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. U jismoniy rivojlanish xususiyatlari, tug'ma yurak nuqsonlari, eshitish yoki ko'rish bilan bog'liq muammolar va ayrim bolalarda rivojlanishning kechikishi bilan namoyon bo'lishi mumkin. Sindromning belgilari va ularning og'irlik darajasi individual ravishda farqlanadi.

Maxsus pedagogik nuqtayi nazardan, ushbu sindromli bolalarni o'rganishda quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Bilish jarayonlarining xususiyatlari

Bilish jarayonlariga idrok, diqqat, xotira, tafakkur va axborotni qayta ishlash kiradi. Noonan sindromli ayrim bolalarda ushbu jarayonlarning ayrim jihatlari o'quv faoliyatiga ta'sir qilishi mumkin.

Masalan, bola topshiriqni tushunishi, ammo uni mustaqil bajarishda qiynalishi mumkin. Ayrim bolalarda bir vaqtning o'zida bir nechta ko'rsatmani eslab qolish, vazifalarni ketma-ket bajarish yoki o'rgangan bilimni yangi vaziyatda qo'llash qiyin kechadi. Bunday vaziyatda pedagog bolaning bilim darajasinigina emas, balki topshiriqni qanday tushunishi, qaysi bosqichda qiynalishi va qanday yordam bilan muvaffaqiyatga erishishini ham o'rganishi kerak.

Nutq va til rivojlanishi

Noonan sindromli ayrim bolalarda nutqning rivojlanishi kechikishi, tovushlarni talaffuz qilishda qiyinchilik, lug'at boyligining cheklanganligi yoki murakkab gaplarni tushunish bilan bog'liq muammolar kuzatilishi mumkin. Eshitishdagi muammolar ham nutqiy rivojlanishga ta'sir qilishi ehtimoli mavjud.

Nutqiy qiyinchiliklar o'qish va yozishni o'zlashtirish jarayoniga ham ta'sir qilishi mumkin. Masalan, bola so'zlarni o'qiy olsa-da, o'qigan matnining mazmunini tushuntirishda qiynalishi mumkin. Yoki og'zaki javob berishga qiynalgani sababli o'z bilimni to'liq namoyish eta olmasligi mumkin. Shuning uchun bolaning bilimni baholashda faqat og'zaki javobga tayanmasdan, rasm tanlash, predmetlarni moslashtirish, yozma javob, amaliy ko'rsatish va boshqa qulay usullardan foydalanish lozim.

Diqqat va ijro funksiyalari

Ijro funksiyalari insonning faoliyatini rejalashtirishi, vazifani boshlashi, ish jarayonini nazorat qilishi, bir faoliyatdan boshqasiga o'tishi va xatolarini tuzatishiga yordam beradigan psixologik jarayonlardir. Ayrim Noonan sindromli bolalarda diqqatni uzoq vaqt saqlash, ishni rejalashtirish, topshiriqning ketma-ketligini eslab qolish yoki faoliyatni mustaqil yakunlashda qiyinchiliklar bo'lishi mumkin. Ushbu holatlarni avtomatik ravishda intellektual imkoniyatlarning pastligi deb talqin qilish noto'g'ri.

Masalan, bola matematik amalni bajarish qoidasini bilishi mumkin, biroq vazifa ko'p bosqichli bo'lganda uning ayrim qismlarini unutib qo'yadi. Bunday holatda ko'rsatmalarni kichik bosqichlarga ajratish, vizual eslatmalar berish va har bir bosqichdan so'ng natijani tekshirish foydali bo'lishi mumkin.

Mayda motorika va yozuv faoliyati

Mayda motorika qo'l va barmoqlarning aniq, muvofiqlashtirilgan harakatlarini bajarish qobiliyatidir. Ayrim bolalarda mushak tonusining pasayishi, harakat koordinatsiyasidagi qiyinchiliklar yoki qo'l harakatlarining sekinligi yozuv jarayoniga ta'sir qilishi mumkin. Bola harflarni taniy olsa ham, ularni daftarga yozishda sekinlashishi, yozuv paytida tez charchashi yoki yozgan matnining sifati topshiriq davomiyligiga qarab o'zgarishi mumkin. Bunday vaziyatlarda yozuv hajmini moslashtirish, qo'shimcha vaqt berish, kattaroq kataklardan foydalanish va zarur bo'lganda klaviatura orqali javob berish imkoniyatini yaratish tavsiya etiladi.

O'quv qiyinchiliklarini erta aniqlashning ahamiyati

O'quv qiyinchiliklarini erta aniqlash — bolaning ta'lim jarayonida muntazam ravishda duch kelayotgan muammolarini dastlabki bosqichda payqash, ularning sabablarini o'rganish va tegishli yordam choralari belgilash jarayonidir. Erta aniqlashning asosiy maqsadi bolaga yorliq qo'yish

yoki uning imkoniyatlarini cheklash emas, balki ta'limdagi to'siqlarni kamaytirish va rivojlanishini qo'llab-quvvatlashdir.

Noonan sindromli bolalarda o'quv qiyinchiliklarini aniqlash quyidagi sabablarga ko'ra muhim:

- bolaning o'qish, yozish va matematik ko'nikmalaridagi qiyinchiliklarni o'z vaqtida aniqlash;
- nutq, eshitish yoki ko'rish bilan bog'liq omillarning ta'limga ta'sirini baholash;
- diqqat, xotira va topshiriqlarni rejalashtirish bilan bog'liq ehtiyojlarni aniqlash;
- bolaning kuchli tomonlari va mustaqil bajara oladigan faoliyatlarini belgilash;
- o'quv dasturi va topshiriqlarni individual imkoniyatlarga moslashtirish;
- bolaning muvaffaqiyatini muntazam kuzatish va zarur yordamni o'z vaqtida o'zgartirish.

Klinik tavsiyalarda Noonan sindromli bolalarning rivojlanish darajasi, nutqiy ko'nikmalari va ta'lim ehtiyojlarini muntazam kuzatish, zarurat bo'lganda to'liq neyropsixologik baholashdan o'tkazish tavsiya qilinadi.

O'quv qiyinchiliklarining asosiy belgilari

Pedagog quyidagi holatlarga e'tibor qaratishi mumkin:

Yo'nalish	Kuzatilishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklar
O'qish	Harf-tovush munosabatini o'zlashtirish, so'zlarni ravon o'qish yoki matn mazmunini tushunishda qiynalish

Yozish	Harflarni shakllantirish, soʻzlarni toʻgʻri yozish, yozuv tezligi yoki yozma fikrni ifodalashdagi qiyinchiliklar
Matematika	Sonlarni taqqoslash, matematik amallarni bajarish, masala shartini tushunish yoki amallar ketma-ketligini saqlashdagi qiyinchiliklar
Diqqat	Topshiriqdan tez chalgʻish, koʻrsatmaning bir qismini unutish yoki ishni yakunlash uchun koʻp eslatma talab etilishi
Xotira	Yangi oʻrganilgan maʼlumotni esga tushirish yoki koʻp bosqichli koʻrsatmalarni bajarishda qiynalish
Nutq	Savol mazmunini tushunish, soʻz topish, fikrni izchil bayon etish yoki ogʻzaki javob berishda qiyinchilik
Mayda motorika	Qalamni boshqarish, yozuvni tartibli bajarish yoki qoʻl bilan bajariladigan topshiriqlarda sekinlashish
Ijtimoiy ishtirok	Guruh ishiga qoʻshilish, yordam soʻrash, oʻz fikrini bildirish yoki topshiriqni tengdoshlari bilan birga bajarishda qiyinchilik

Ushbu belgilar Noonan sindromining oʻziga xos yoki majburiy koʻrsatkichlari emas. Ular turli sabablarga koʻra yuzaga kelishi mumkin. Shuning uchun bitta kuzatuv yoki alohida muvaffaqiyatsizlik asosida xulosa chiqarilmaydi. Qiyinchilikning takrorlanishi, turli vaziyatlarda namoyon boʻlishi va bolaga berilgan yordam natijasi oʻrganilishi lozim.

Oʻquv qiyinchiliklarini aniqlashning pedagogik metodlari

Noonan sindromli bolalarda oʻquv qiyinchiliklarini aniqlashda kompleks va individual yondashuv muhim hisoblanadi. Baholash jarayoni pedagogik

kuzatuv, o'quv natijalarini tahlil qilish, ota-onalar bilan suhbat va zaruratga ko'ra tegishli mutaxassislarning tekshiruvlarini o'z ichiga olishi mumkin.

Pedagogik kuzatuv

Pedagog bolani darsda, mustaqil ish vaqtida, guruh mashg'ulotlarida va kundalik faoliyatda kuzatadi. Kuzatuv davomida quyidagilar qayd etiladi:

- bola topshiriqni qanday qabul qilishi;
- ko'rsatmani tushunishi va eslab qolishi;
- mustaqil ishlash uchun qancha yordam talab qilishi;
- vazifani bajarish tezligi va aniqligi;
- xatolarni o'zi aniqlashi va tuzatishi;
- charchash yoki diqqatning pasayishi kuzatiladigan vaziyatlar;
- vizual ko'rsatma, og'zaki tushuntirish yoki amaliy namuna yordamida natijaning o'zgarishi.

Kuzatuv natijalari imkon qadar aniq qayd etilishi kerak. Masalan, “bola matematikani bilmaydi” deb yozish o'rniga, “bir bosqichli qo'shish amallarini mustaqil bajardi, ikki bosqichli masalada ko'rsatmaning ikkinchi qismini eslatish talab qilindi” tarzida tavsif berish maqsadga muvofiq.

O'quv faoliyati mahsullarini tahlil qilish

Bolaning daftarlari, yozma ishlari, o'qish natijalari, matematik topshiriqlari va ijodiy ishlari o'rganiladi. Bu usul qiyinchiliklarning muntazam yoki vaziyatga bog'liq ekanini aniqlashga yordam beradi. Masalan, yozuvdagi xatolar doimiy ravishda takrorlanadimi yoki bola uzoq vaqt yozgandan keyin ko'payadimi — bu farq pedagogik yordam turini belgilashda muhim.

Ota-onalar bilan suhbat

Ota-onalar bolaning uy sharoitidagi faoliyati, mustaqilligi, qiziqishlari, nutqiy rivojlanishi, uy vazifalarini bajarishi va kundalik hayotdagi qiyinchiliklari haqida ma'lumot berishi mumkin.

Suhbatda quyidagi savollardan foydalanish mumkin:

1. Bola qaysi mashg'ulotlarni mustaqil bajarishni yaxshi ko'radi?
2. Qaysi topshiriqlarni bajarishda ko'proq yordam talab etiladi?
3. Yangi ma'lumotni o'zlashtirish uchun unga qanday tushuntirish qulay?
4. Bola uzoq vaqt ishlaganda charchash yoki diqqatini yo'qotish holatlari kuzatiladimi?
5. Uyda qaysi usullar yordamida yaxshi natijaga erishiladi?

Ota-onalar bilan suhbat bolaning faqat qiyinchiliklarini emas, balki muvaffaqiyatli o'rganish usullarini aniqlashga ham xizmat qiladi.

Mutaxassislar tomonidan baholash

Zaruratga qarab, bolaning rivojlanishini turli mutaxassislar baholashi mumkin:

- **Maxsus pedagog** — ta'limiy ehtiyojlar, o'quv ko'nikmalari va moslashtirish zaruratini o'rganadi.
- **Psixolog yoki neyropsixolog** — diqqat, xotira, tafakkur, ijro funksiyalari va emotsional holatni baholaydi.
- **Logoped** — nutq, til, tovush talaffuzi va kommunikativ ko'nikmalarni tekshiradi.
- **Audiolog va oftalmolog** — eshitish hamda ko'rish imkoniyatlarini baholaydi.

• **Shifokorlar** — bolaning umumiy salomatligi va ta'limda ishtirok etishiga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan tibbiy omillarni aniqlaydi.

Tibbiy tashxis va pedagogik baholash bir-birini to'ldiradi, lekin ular aynan bir xil vazifani bajarmaydi. Noonan sindromi mavjudligi bolaning albatta maxsus ta'lim olishi kerakligini anglatmaydi; ta'limiy yordam turi individual baholash natijasida belgilanadi.

4. Individual ta'lim dasturini ishlab chiqish

Individual ta'lim dasturi — bolaning ta'limiy ehtiyojlari, mavjud imkoniyatlari va rivojlanish maqsadlariga moslashtirilgan pedagogik chora-tadbirlar tizimidir. Uning asosiy vazifasi bolaga barcha topshiriqlarni bir xil tezlikda bajarishni talab qilish emas, balki zarur yordam va moslashtirishlar orqali o'quv dasturini imkon qadar samarali o'zlashtirishiga sharoit yaratishdir. Noonan sindromli bolalar uchun individual dastur ishlab chiqishda quyidagi tamoyillarga tayanish lozim:

Individual yondashuv. Maqsadlar bolaning haqiqiy ehtiyojlari va kuchli tomonlari asosida belgilanadi.

Kuchli tomonlarga tayanish. Bola yaxshi bajara oladigan faoliyatlar yangi bilimlarni o'rgatishda tayanch sifatida ishlatiladi.

Bosqichma-bosqich o'rgatish. Murakkab topshiriqlar kichik, tushunarli qadamlarga ajratiladi.

Ko'rgazmalilik. Rasm, jadval, predmet, sxema va amaliy namunalardan foydalaniladi.

Izchil kuzatuv. Maqsadlarga erishish darajasi muntazam qayd etilib, dastur zaruratga qarab yangilanadi.

Oila bilan hamkorlik. Uy va ta'lim muassasasidagi yordam usullari o'zaro muvofiqlashtiriladi.

Individual ta'lim dasturining tarkibiy qismlari

Dastur quyidagi bo'limlardan tashkil topishi mumkin:

1. Bola haqidagi umumiy pedagogik ma'lumotlar.
2. Uning kuchli tomonlari, qiziqishlari va motivatsiyasi.
3. Hozirgi o'quv ko'nikmalarining tavsifi.
4. Aniqlangan qiyinchiliklar va ta'limiy ehtiyojlar.
5. Qisqa muddatli va uzoq muddatli maqsadlar.
6. Ta'lim metodlari va zarur moslashtirishlar.
7. Mutaxassislar va ota-onalarning vazifalari.
8. Natijalarni baholash mezonlari.
9. Dastur samaradorligini qayta ko'rib chiqish muddatlari.

Maqsadlar aniq, kuzatiladigan va bolaning ehtiyojlariga mos bo'lishi kerak. Masalan, "diqqatni rivojlantirish" umumiy maqsad hisoblanadi. "Vizual ketma-ketlik asosida berilgan uch bosqichli topshiriqni ikki hafta davomida kuzatuvda qayd etilgan holatlarning kamida to'rtdan uch qismida mustaqil bajarish" esa o'lchanadigan maqsad namunasidir. Bunday mezon bolaning boshlang'ich natijalariga qarab moslashtiriladi.

Individual ta'lim dasturining namunaviy jadvali

Quyidagi jadval amaliy foydalanish uchun namunaviy shakl hisoblanadi. Undagi maqsadlar barcha Noonan sindromli bolalarga bir xil tarzda tatbiq etilmaydi.

Yo'nalish	Namunaviy maqsad	Pedagogik usul	Natijani baholash
O'qish	Matnning asosiy mazmunini aniqlash	Qisqa matn, rasmlar, mazmun bo'yicha savollar	To'g'ri javoblar va zarur yordam darajasi
Yozish	Qisqa gapni tushunarli va tartibli yozish	Katta katakli daftar, namuna, qo'shimcha vaqt	Yozuv aniqligi va bajarish vaqti
Matematika	Matematik amalni bosqichma-bosqich bajarish	Predmetlar, son chizig'i, amallar algoritmi	Mustaqil bajarilgan topshiriqlar ulushi
Diqqat	Topshiriqni reja asosida yakunlash	Vizual jadval, qisqa ish bosqichlari, tanaffus	Topshiriqni yakunlash va eslatmalar soni
Xotira	Qisqa ko'rsatmalar ketma-ketligini bajarish	Takrorlash, tasviriy eslatmalar, amaliy namuna	To'g'ri bajarilgan bosqichlar soni
Nutq	O'qilgan matn haqida izchil fikr bildirish	Tayanch so'zlar, rasmlari reja, suhbat	Fikrning mazmuni va izchilligi
Motorika	Yozuv va boshqa qo'l faoliyatlarini qulay usulda bajarish	Moslashtirilgan yozuv vositalari, zarur bo'lsa muqobil javob shakli	Charchash, aniqlik va mustaqillik

Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan samarali metodlar

Ko'rgazmali va ko'p modal yondashuv

Yangi bilimni tushuntirishda og'zaki izohni rasm, predmet, yozuv va amaliy namuna bilan birlashtirish mumkin. Masalan, matematik masala avval predmetlar yordamida ko'rsatiladi, keyin rasm yoki sxema bilan ifodalanadi va oxirida matematik yozuvga o'tiladi. Bu usul abstrakt tushunchalarni aniq faoliyat bilan bog'lashga yordam beradi.

Vazifalarni kichik bosqichlarga ajratish

Murakkab topshiriq bir necha sodd bosqichga bo'linadi. Har bir bosqich tushuntiriladi, namoyish qilinadi va bolaning mustaqil bajarishi kuzatiladi. Masalan, matn ustida ishlash quyidagi ketma-ketlikda tashkil etilishi mumkin:

1. Matnni o'qish yoki tinglash.
2. Asosiy qahramonlarni aniqlash.
3. Muhim voqealarni ajratish.
4. Tayanch so'zlarni belgilash.
5. Matn mazmunini qayta bayon qilish.

Bola bosqichlarni o'zlashtirgan sari yordam asta-sekin kamaytiriladi.

Qo'shimcha vaqt va moslashtirilgan topshiriqlar

Agar bolaning yozuv tezligi yoki axborotni qayta ishlash sur'ati sekin bo'lsa, qo'shimcha vaqt berish foydali bo'lishi mumkin. Zaruratga ko'ra, bir xil o'quv maqsadini saqlagan holda topshiriqning hajmi, taqdim etilish shakli yoki javob berish usuli moslashtiriladi. Masalan, uzun matndan bir nechta asosiy savol tanlanishi yoki yozma javob o'rniga og'zaki javob berish imkoniyati yaratilishi mumkin. Bunda moslashtirish bolaning bilimini to'g'ri

baholashga xizmat qilishi, asosiy o'quv maqsadini asossiz ravishda pasaytirmasligi kerak.

Ijobiy rag'batlantirish

Bolaning faqat yakuniy natijasi emas, balki harakat qilishi, mustaqilligi, yordam so'rashi va oldingi natijasiga nisbatan rivojlanishi ham e'tirof etiladi. Masalan, "Sen juda aqllisan" kabi umumiy bahodan ko'ra, "Bugun topshiriqning birinchi va ikkinchi bosqichini mustaqil bajarding" kabi aniq fikr bildirish samaraliroq bo'lishi mumkin.

Nutqiy va kommunikativ qo'llab-quvvatlash

Agar bola fikrini og'zaki ifodalashda qiynalsa, unga javobni tayyorlash uchun vaqt berish, tayanch so'zlar yoki rasmlardan foydalanish, savollarni soddaroq shaklda berish mumkin. Nutqiy qiyinchiliklar aniqlanganda logoped bilan hamkorlikda maqsadli mashg'ulotlar tashkil etiladi. Bunda bolaning talaffuzi, lug'at boyligi, gap tuzishi va matnni tushunishi kabi jihatlar alohida o'rganiladi.

Mutaxassislar va oila hamkorligi

Individual ta'lim dasturining samaradorligi birgina o'qituvchining faoliyatiga bog'liq emas. Bolaning ta'limiy ehtiyojlari murakkab bo'lsa, turli mutaxassislarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

O'qituvchi o'quv natijalarini kuzatadi, dars topshiriqlarini moslashtiradi va bolaning sinfdagi ishtirokini qo'llab-quvvatlaydi.

Maxsus pedagog individual ta'limiy ehtiyojlarni tahlil qiladi, korreksion-rivojlantiruvchi usullarni tanlashda yordam beradi va pedagogik natijalarni kuzatadi.

Logoped nutq va til rivojlanishidagi ehtiyojlarni aniqlaydi hamda tegishli mashg'ulotlarni olib boradi.

Psixolog bilish jarayonlari, emotsional holat, o'qishga motivatsiya va ijtimoiy moslashuv bilan bog'liq masalalarda yordam beradi.

Ota-onalar bolaning uy sharoitidagi rivojlanishi haqida ma'lumot beradi va mutaxassislar tavsiya etgan usullarni kundalik faoliyatda qo'llab-quvvatlaydi.

Tibbiy mutaxassislar sog'liq bilan bog'liq holatlarning bolaning ta'lim jarayonida ishtirok etishiga ta'sirini baholaydi.

Noonan sindromi ayrim bolalarda yurak faoliyati, eshitish, ko'rish yoki jismoniy chidamlilik bilan bog'liq ehtiyojlar bilan birga kechishi mumkin. Shu sababli ta'lim sharoitlarini moslashtirishda bolaning tibbiy tavsiyalari ham hisobga olinadi. [1; 4]

Masalan, bola tez charchasa, tanaffuslar rejalashtirilishi; eshitishida muammo bo'lsa, nutqni eshitish imkoniyatiga mos sharoit yaratilishi; yozuv paytida qiynalsa, muqobil javob usullari ko'rib chiqilishi mumkin.

Individual ta'lim dasturi samaradorligini baholash

Dastur ishlab chiqilgandan keyin uning natijalari muntazam kuzatilishi kerak. Baholash faqat baholar yoki test natijalariga asoslanmasligi lozim.

Quyidagi ko'rsatkichlar hisobga olinishi mumkin:

- bolaning mustaqil bajara oladigan topshiriqlari soni;
- xatolar turi va ularning takrorlanish darajasi;
- topshiriqni bajarish uchun talab etiladigan yordam miqdori;
- o'qish, yozish va hisoblash ko'nikmalaridagi o'zgarishlar;

- diqqatni saqlash va vazifani yakunlash qobiliyati;
- o'z fikrini ifodalash va yordam so'rash ko'nikmalari;
- sinf va guruh mashg'ulotlarida ishtirok etish darajasi;
- bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi va o'qishga munosabati.

Natijalarni baholashda bolaning o'zining avvalgi ko'rsatkichlari bilan taqqoslash muhim. Chunki individual ta'lim dasturining asosiy maqsadi boshqa bolalardan tezroq natijaga erishish emas, balki bolaning shaxsiy rivojlanish sur'atini qo'llab-quvvatlashdir. Agar maqsadga erishilmasa, bu darhol bolaning imkoniyati yetarli emasligini anglatmaydi. Maqsadning murakkabligi, qo'llanilgan metod, topshiriq shakli, charchash, eshitish yoki ko'rish sharoitlari qayta ko'rib chiqilishi kerak.

Muhokama

Noonan sindromli bolalarda o'quv qiyinchiliklarini erta aniqlash masalasi tibbiy, psixologik va pedagogik yondashuvlarning o'zaro uyg'unligini talab qiladi. Mavjud ilmiy manbalar ushbu sindromda nutqiy rivojlanish, o'quv ko'nikmalari va ayrim ijro funksiyalari bilan bog'liq qiyinchiliklar uchrashi mumkinligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, bolalarning intellektual va akademik imkoniyatlari turlicha bo'lishi sababli yagona ta'lim modelini barcha bolalarga bir xil tatbiq etish to'g'ri emas. Pedagogik jihatdan eng muhim masalalardan biri — bolaning muvaffaqiyatsizligini faqat uning individual xususiyatlari bilan izohlab qo'ymaslikdir. Ba'zan qiyinchiliklar topshiriqning murakkabligi, ko'rsatmalarning tushunarsizligi, vaqt yetishmasligi yoki ta'lim materialining moslashtirilmaganligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shu sababli individual ta'lim dasturida nafaqat bolaga o'rgatiladigan ko'nikmalar, balki pedagogning qo'llaydigan metodlari, ta'lim muhiti, zarur moslashtirishlar va natijalarni baholash tartibi ham belgilanishi kerak. Maqolaning amaliy ahamiyati shundaki, unda o'quv qiyinchiliklarini kuzatish, individual maqsadlarni

belgilash va pedagogik yordamni baholash uchun foydalanish mumkin bo'lgan yo'nalishlar tizimlashtirildi. Biroq ushbu tavsiyalar klinik tashxis yoki standartlashtirilgan diagnostik testlar o'rnini bosmaydi. Ularning samaradorligini aniq belgilash uchun real ta'lim muhitida empirik tadqiqot o'tkazish zarur.

Xulosa

Noonan sindromli bolalarda o'quv qiyinchiliklarini erta aniqlash va individual ta'lim dasturini ishlab chiqish maxsus pedagogikaning muhim amaliy yo'nalishlaridan biridir. Bunday bolalarda o'quv faoliyatiga ta'sir qiluvchi xususiyatlar turlicha namoyon bo'lishi mumkin. Shu sababli pedagogik yordam bolaning tashxisiga emas, balki uning individual rivojlanish profili va aniqlangan ta'limiy ehtiyojlariga asoslanishi lozim. O'quv qiyinchiliklarini erta aniqlashda pedagogik kuzatuv, o'quv ishlarini tahlil qilish, ota-onalar bilan suhbat va zaruratga ko'ra mutaxassislar baholashidan foydalanish maqsadga muvofiq. Olingan ma'lumotlar asosida o'qish, yozish, matematika, diqqat, xotira, nutq va mustaqil faoliyatga doir aniq maqsadlar belgilanadi. Individual ta'lim dasturining samaradorligi bolaning ehtiyojlariga mos metodlarni tanlash, ko'rgazmali materiallardan foydalanish, topshiriqlarni bosqichlarga ajratish, qo'shimcha vaqt ajratish va oila bilan hamkorlik qilish orqali oshirilishi mumkin. Natijalar muntazam kuzatilib, dastur bolaning rivojlanishiga muvofiq qayta ko'rib chiqilishi zarur. Umuman olganda, Noonan sindromli bolalarga individual yondashuvni amalga oshirish ularning o'quv imkoniyatlarini namoyon etishiga, ta'limdagi to'siqlarni kamaytirishga va ijtimoiy ishtirokini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Roberts, A. E. **Noonan Syndrome**. GeneReviews®. University of Washington, Seattle. So'nggi yangilanish: 4-dekabr, 2025.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK1124/>
2. Wingbermühle, E., Egger, J., van der Burgt, I., Verhoeven, W. **Neuropsychological Functioning in Individuals with Noonan Syndrome: A Systematic Literature Review with Educational and Treatment Recommendations**. Noonan syndrome bo'yicha neyropsixologik xususiyatlarni yorituvchi tizimli sharh.
3. **Recommendations for the Management of Noonan Syndrome in Childhood**. Noonan sindromli bolalarda rivojlanish, nutq, diqqat va o'quv ehtiyojlarini kuzatish bo'yicha klinik tavsiyalar.
<https://www.noonancantabria.es/wp-content/uploads/2023/07/I09.ClinicalGuideline.pdf>
4. **Noonan syndrome: improving recognition and diagnosis**. Archives of Disease in Childhood.
<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9685729/>
5. National Health Service (NHS). **Noonan syndrome**.
<https://www.nhs.uk/conditions/noonan-syndrome/>